

[Scrisoarea lui Cezar Bolliac către C. Negruzzi]

Domnul meu!

Foloasele ce dă literatura la înaintarea civilizației au fost simțite de toate națiile în toate veacurile; și înaintarea literaturii n-a crescut decît prin societăți.

O adunare de mai mulți cunoscători dă totdeauna drumul cel mai drept ideilor; o adunare de mai mulți rîvnitori găsește frumosul literaturii, și o adunare de mai mulți lucrători îl face comun.

Un geniu sălbatec, prin societate, se înobilează; un duh nestatornic, prin societate, se regulează; și regula și statornicia au făcut totdeauna isprăvile.

Isprăvile literare fac civilizația, și civilizația singură, fericirea.

Un mai mare număr împreună dezbate ideile fiecăruia cîștigate în parte, tăgăduiește cele greșite, dezvoltă cele sănătoase și dă suflet celor ce pot a se îndrepta.

Tot omul rezonează, toată ideea are un cuvînt; dar aceea e mai dreaptă, aceea e mai lămurită care s-a pieptănat de mai multe rații.

Omul ce nu și-a comunicat ideile nu e niciodată sigur de dînsul.

Omul vra ca să placă, și de place o află numai prin societate; cel ce nu s-a expus este totdeauna în îndoială, și îndoiala e singura care descurajează.

Mi s-a întîmplat, domnul meu, a vedea mai multe produse și traducții literare la cîtiva din prietenii mei, care mărturisesc că ar fi putut trece de cap-d-opere în starea literaturii noastre; și neîncredințarea autorilor, în faptele lor, le lasă nevăzute.

Am văzut mai multe romanțuri lăsate pe la jumătate; mai multe poeme începute sau aproape a se isprăvi; mai multe bucăți dramatice cu scenele neîncheiate, numai pentru că n-a avut autorul un al doilea rezon să-i corecte ceea ce a scris, și să-i deie o idee ce nu i-a venit pentru înainte.

Într-o societate literală, domnul meu, aduce fiecare mădular rodul ce a strîns din cititul și adunările ce a avut în parte, și împreună cu micile-i băgări de samă le pune la mijloc; dau între ei prisosurile pe ceea ce le e de trebuință, și nu pierde nimic din ceea ce a aflat.

Nicidecum nu scade meritul unui autor dacă s-a împrumutat cu ceea ce i-a lipsit, căci a plătit-o cu ceea ce i-a prisosit: nimeni nu poate cîștiga singur toate, și nimeni afară din societate nu poate avea mai mult decît aceea pentru care a muncit, și aceea mai nu totdeauna.

Într-o seanță literală aduce fiecare mădular aceea ce poate dobîndi cu munca sa, norocită sau nenorocită, și preț pe astă muncă primește toate roadele ce pot da ostenele a o sută.

Pentru astă societate, domnul meu, ne e vorba. Văzînd isprăvile Societății filarmonice, care cu toate că alcătuită pînă în sfîrșit de un de tot mărginit număr de bărbați, dar care într-un curs de doi ani săvîrși atîtea fapte gigandioase: un teatru în limba nației, cu un repertoriu de nouăzeci bucăți, cu o trupă mai formată în mai multe ramuri ale astei arte și cu un parter în stare de a critica artiștii; văzînd nobila flacără ce arde în cunoscătorii pămîntului nostru pentru întinderea luminilor care e aceeași și a civilizației, m-am sfătuit cu mai mulți a mai deschide încă un drum prin care să putem pași mai tare cătră dînsa, și asta este o seansă a unei societăți literale, al căreia glas este *Curiosul* ce vezi, care, împreună cu teatrul și colecția autorilor clasici, să ne împingă mai răpede la ceea ce desăvîrșește și fericeste un norod - *luminarea*.

E vrednic de însemnat, domnul meu, cîte nouă idei dete românilor Societatea filarmonică, și nu le poate vedea fără numai acela ce a lăsat Țara Românească de trei sau patru ani și vine să o revază acum; am pășit atîta în trei ani cît n-am fi putut pași în douăzeci poate.

E frumos să vază cineva toată tinerimea aceea, care, cum fiecare știe, se îndeletnicea, numea duh și nobilitate cele mai rușinoase fapte, cum acum numai suvenirea celor trecute le face groază.

Vede cineva toată tinerimea cea rătăcită a-și număra ceasurile în care n-a rodit nimic, a nu socoti de petrecere fără numai minutele în care a avut un jurnal literal a citi, a cerceta orice noutate, a-i plăcea să se puie într-o poziție de critic, și, în sfîrșit, a-i veni și ideea a se pune și însuși în critică.

N-aude cineva într-o adunare de trei decît a se întreba ce citesc; a căuta un autor cunoscut la cîtetrei; a repeta citațiile ce au plăcut mai mult fiecăruia în parte; a discuta pentru neunimea gustului; a critica bucata ce s-a jucat aseară pe teatru; a disputa pentru calitățile artiștilor, a număra greșelele reprezentăției; cutare artist în cutare scenă era mai aprins decît o cerea momentul, în cealaltă era rece; gestul cutăruia nu exprima ideea ce declama; costumul cutăruia nu era al veacurilor ce înfățișa; decorația cutare era d-un stil moresc, cînd trebuia să fie gotic; și, mai departe, scena cutare era prea rece, cealaltă rău așezată; eroul bucății trebuia să fie în cutare loc mai brav, dincolo mai milos; caracterul cutăruia se schimbă, al celuilalt e prea monoton; tiranul nu trage ura pînă în sfîrșit; colo se schimbă interesul; actul cutare nu se isprăvește bine; scena cutare trebuie ștearsă, cealaltă înainte, cealaltă la urmă. Ș-așa vede cineva o mulțime de lume stricată a alerga pe drumul înobilării, a-și forma mai mult sau mai puțin gustul, și, în sfîrșit, vede cineva trei oameni la un loc care petrec patru și cinci ceasuri, folosindu-se în chiar plăcerile lor, în vreme ce înainte aceiași trei tineri sau trebuia ca în vorbirea lor să nască ceva, de care am zis s-ar îngrozi acum, sau să facă o frumoasă adunare de somn.

Astea sînt, domnul meu, parte din cele mai mici faceri de bine ale Societății filarmonice; celelalte le las, pentru că tot ce e mare se vede nearătat.

Mărturisesc, domnul meu, că n-am văzut pînă acum întrînd în acest teatru nici unul din adevărații patrioți, fie rumân, franțez și chiar rus măcar, care să nu aibă o cît de slabă scînteie de patriotism într-însul - și care scînteie se găsește, mai totdeauna în tot bărbatul ce și-a cunoscut originul său, și lipsește numai din aceia care n-au avut niciodată nici un pămînt - care să nu lacrăme de mulțumire, văzînd printre uscatele desnervate gheare ale unei bătrîne tiranii crescînd carnea cea strivită a unei nații.

Te-am cunoscut, domnul meu, prin scrierile dumitale, și e de prisos a-mi cere eescuze de îndrăzneală ce iau; nația noastră e prea mică în bărbați, dacă mărimea se poate înțelege în număr, și de aceea trebuie căutați.

Am citit, domnul meu, totdeauna, împreună cu d-nul Eliad, corespondența dumneavoastră și am rîvnit la norocirea de a mă număra și eu între prietenii dumitale, pentru că amirător ți-am fost de la citirea celei dintăi scrisori.

Am citit, am recitat toate băgările de samă ce faci asupra limbii rumânești și m-am bucurat văzînd în dumneata mijlocul prin care să ne putem înțelege mai bine cu moldovenii și să nu mai lăsăm sfișiată în atîtea dialecte o limbă ce are așa de puține mijloace a se cultiva.

Ți-am citit toate ingenioasele poezii și m-am bucurat văzînd a se mai descoperi încă o coardă ce mai avea muză rumânească și care era atît de puternică.

Am citit, în sfîrșit, pe *Maria Tudor* și am fericit pe Hugo că s-a făcut cunoscut rumânilor atît de norocit; aș fi vrut, domnul meu, să aflu dacă te mai îndeletnicești la vreo dramă din ale astui autor, ca să nu fiu silit la urmă a-mi arde modestele traducții, cum am ars începutul acestei drame după ce am citit-o tradusă de d-ta.

Ținta astei scrisori nu este, domnul meu, ca să-ți fac laude, căci ele umilesc pe cei ce le merită; faptele dumitale sînt destule ca să-ți plătească ceea ce-ți sîntem datori noi.

Ținta astei scrisori este a te pofți mădular la societatea literală, adică colaborator la *Curiozul*, și a te ruga să mă numeri între prietenii dumitale.

Poate că te confunzi la atîtea titluri ce dau astui jurnal fără a-ți da nici o idee mai întîi despre dînsul.

Asta este ca să ajungă un jurnal critic care să ne poată curăți oareșcum limba de mărăcini, care au ajuns a se privi ca talente, în autorii noștri.

Vezi, domnul meu, ca să încep deci deosebiri ce sînt între termeni, frazele și chiar zicerile micului număr de scrieri ce avem în limba noastră, și mărturisește cît de bine ar fi fost cînd aste puține cărți, pe un simț mai comun, cu o limbă mai corectă, n-ar fi fost așa de mult originale; și felul ăsta de originalitate nu se poate tămădui decît printr-o neiertătoare critică a unei societăți literale, care să fie și chiar cenzura limbii.

Adaosul ce se dă la dînsul o să fie totdeauna din acele scrieri la care se ostensesc tinerii noștri și n-au mijloace a-și publica faptele.

Toate cărțile ce se vor tipări din fondul astui jurnal au a se vinde numai cu singurul preț al tipăritului, fără nici un alt adaos; între aste cărți o să fie și toate cărțile de învățătură trebuincioase în clasele noastre.

Ăsta e, domnul meu, jurnalul la care v-aș pofți colaborator și societatea la care te numeri mădular, de vei binevoi.

Primește, împreună cu stima și respectul meu, și două numere ce au ieșit pînă acu, și cu ele și o foaie cu prețioasele dumitale versuri.

Al dumitale plecată slugă,
Kezar Boliac

1836, ghenar 25

(publicată în *Convorbiri literare*, an. XV, 1881, nr. 1 din 1 aprilie, în *Presa literară românească, articole-program de ziare și reviste (1789-1948)*, I, ediție, note, bibliografie și indici de I. Hangiu, cu o introducere de D. Micu, EPL, București, 1968, pp. 44-48)